

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΕΡΜΟΥΠΟΛΗΣ¹

Α'. Έχω και παλαιότερα επισημάνει ότι «ίσως τα δημοτικά αρχεία θα μπορούσαν να αποτελέσουν την αφετηρία για μια άλλη ιστορία που συχνά ονομάζεται συνολική. Περιέχουν μαρτυρίες για μια γενικότερη και πολύπλευρη θεώρηση της πόλης ή της κοινότητας στην οποία αναφέρονται. Κι αυτό γιατί ο ρόλος της δημοτικής αρχής ήταν, τουλάχιστον το 19ο αιώνα, ουσιαστικός και κάλυπτε ή συμμετείχε σ' όλες σχεδόν τις κοινωνικές δραστηριότητες. Ας μη ξεχνούμε ότι τα σχολεία, η αστυνομία, το νοσοκομείο, οι εκκλησίες, τα φιλανθρωπικά καταστήματα, κ.ά. ανήκαν στους δήμους και διοικούνταν, τα περισσότερα, από επιτροπές που διόριζε το δημοτικό συμβούλιο. Και οι επιτροπές δεν είχαν, όπως αργότερα, διακοσμητικό ρόλο. Τα δημοτικά αρχεία, επί πλέον, περιέχουν συνεχές ομοειδές υλικό και επιτρέπουν, επομένως, την ανίχνευση φαινομένων μεγαλύτερης διάρκειας. Έπειτα, πιάνουν, με το επαναλαμβανόμενο υλικό τους, τον παλμό της καθημερινότητας».²

Μεταξύ των πολλών άλλων θεμάτων που θα μπορούσαν να μελετηθούν με αφετηρία και ίσως με βάση το δημοτικό αρχείο, ιδιαίτερη βαρύτητα έχει η σχέση που το ελληνικό κράτος εγκαθίδρυσε αμέσως μετά τη δημιουργία του με τους πολίτες του, ιδιαίτερα στη μορφή κέντρο-περιφέρεια. Το δημοτικό αρχείο μας δίνει με τρόπο απτό, ψηλαφητό θα έλεγα, τη διαδικασία για τον καθορισμό από τα πάνω ενός πλαισίου ζωής. Νόμοι, διατάξεις και εγκύκλιοι θα επιβάλουν στάσεις και συμπεριφορές που παρακολουθούν τα άτομα από τη γέννηση ως το θάνατό τους. Πολλές ομοιομορφίες που το συγκεντρωτικό κράτος θέλησε να επιβάλει ήταν απαραίτητες για να λειτουργήσει το σύγχρονο κράτος. Έπρεπε, για παράδειγμα, να ενοποιηθεί η εσωτερική αγορά, να εξασφαλιστούν με φορολογία σταθερά έσοδα, να συγκεντρωθούν στατιστικά στοιχεία, να δημιουργηθεί με στρατολογία ο εθνικός στρατός, κλπ. Ωστόσο, πολλές σχετικές αποφάσεις, οικονομικού κυρίως περιεχομένου, πάρθηκαν με κριτήρια που δεν είχαν να κάνουν με μια στρατηγική συνολικής ανάπτυξης αλλά με μια πολιτική που απέβλεπε στην εξυπηρέτηση των λειτουργιών της πρωτεύουσας. Το κράτος ταυτίστηκε με την πρωτεύουσά του. Η αίσθηση αυτή είναι έντονη στους περισσότερους δήμους.

Μπορούμε, βασιζόμενοι στο δημοτικό αρχείο, να παρακολουθήσουμε, μέσα στο χρόνο, την κλιμάκωση της κρατικής παρέμβασης. Πώς αυτή αυξάνει σταδιακά για να γίνει ασφυκτική από το Μεσοπόλεμο και μετά. Μια σειρά λειτουργιών που ήταν καθοριστικές για τη ζωή των κατοίκων περνούν από την αρμοδιότητα των τοπικών αρχών στον έλεγχο των υπουργείων.

Υπήρξαν αντιστάσεις σ' αυτές τις αλλαγές που καθορίστηκαν από πάνω; Η αντίσταση φαίνεται ότι ήταν, τις περισσότερες φορές, ανάλογη με την οικονομική ανεξαρτησία των δήμων, δεδομένου ότι είχαν τη δυνατότητα να επιβάλλουν και να εισπράττουν ποικίλους φόρους και δασμούς. Μερικοί, μάλιστα, δήμοι που εκπροσωπούσαν πόλεις σε πλήρη οικονομική ανάπτυξη (όπως η Ερμούπολη, η Πάτρα, ο Πειραιάς) είχαν τόσο υψηλά έσοδα, κυρίως από τους δασμούς στα εισαγόμενα και εξαγόμενα προϊόντα, ώστε να μπορούν να ασκούν μια ευρύτερη πολιτική δημοτικών έργων, πλούσια φιλανθρωπική και πολιτιστική δράση, συμμετοχή σε έργα οικονομικής υποδομής, κ.ά.

¹ Πολλές από τις σκέψεις που εδώ αναπτύσσονται διατυπώθηκαν στα *Σεμινάρια της Ερμούπολης 2011* (Ερμούπολη Σύρου, 2 Ιουλίου -10 Ιουλίου 2011) και στην ενότητα «Πρακτικά του Δημοτικού Συμβουλίου Ερμούπολης (1840-1950). Περιλήψεις και μηχανογράφηση. Ερευνητικό πρόγραμμα του Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών»

² Χρήστος Λούκος – Πόπη Πολέμη, *Οδηγός Δημοτικού Αρχείου Ερμούπολης, 1821-1949*, Αθήνα 1987, σ. ιγ' - ιδ'.

Η οικονομική αυτή ανεξαρτησία θα αρθεί σταδιακά. Θα αφαιρεθούν από τους δήμους βασικά έσοδα που θα τα εισπράττει στο εξής το κράτος και θα τα αναδιανέμει με τους δικούς του όρους και τις δικές του σκοπιμότητες. Η οικονομική συρρίκνωση θα επηρεάσει, ασφαλώς, τις δυνατότητες αντίστασης και θα καταστήσει ακόμη πιο εύκολη την ένταξη στο κομματικό παιχνίδι που παιζόταν, κυρίως, στη πρωτεύουσα.³

Β'. Τα πρακτικά του Δημοτικού Συμβουλίου αποτελούν βασική πηγή για να δούμε, στο γενικότερο πλαίσιο που κατά καιρούς έθετε η κεντρική εξουσία, ποιά ήταν η βούληση των δημοτικών αρχόντων της Ερμούπολης στα μικρά και τα μεγάλα προβλήματα της πόλης, ποιοί ήταν οι στόχοι αλλά και τα οράματά τους για την κοινωνική οργάνωση του χώρου, τον καλλωπισμό της πόλης, τη διασκέδαση των πολιτών, την εκπαίδευση, τη δημόσια υγεία, την αντιμετώπιση της φτώχειας, τον επισιτισμό, την ασφάλεια, την προάσπιση των οικονομικών και άλλων συμφερόντων των πολιτών, ποιά η αντίδρασή τους στη φάση της ακμής αλλά και της παρακμής της Ερμούπολης, ποιά ήταν τα περιθώρια και οι δυνατότητες των δικών τους πρωτοβουλιών. Με δύο λόγια ποιά πόλη θέλησαν, από κάθε άποψη, να δημιουργήσουν.

Είναι γνωστό ότι ως δήμαρχοι και δημοτικοί σύμβουλοι αναδείχθηκαν άτομα που ανήκαν στις ηγετικές ομάδες της πόλης. Εκπροσωπούσαν μια ηγετική αστική τάξη η οποία είχε, τουλάχιστο ως το Μεσοπόλεμο, δύναμη, θέληση και, κυρίως, άποψη. Η τάξη αυτή, μέσω κυρίως της δημοτικής αρχής αλλά και των άλλων θεσμών, θα αποτυπώσει με σαφήνεια τις αντιλήψεις της τόσο στο χώρο όσο και στις λοιπές κοινωνικές λειτουργίες.

Οι περιλήψεις, επομένως, των πρακτικών του Δημοτικού Συμβουλίου Ερμούπολης που εδώ παρουσιάζουμε θα επιτρέψουν στον κάθε ενδιαφερόμενο να ανιχνεύσει και να παρακολουθήσει, σε μια χρονική διάρκεια 110 περίπου χρόνων, αυτή ακριβώς τη βούληση των δημοτικών αρχόντων της Ερμούπολης να αντιμετωπίσουν τα μικρά, όπως ήδη είπα, και τα μεγάλα προβλήματα της πόλης. Οι περιλήψεις καλύπτουν όλα τα θέματα που συζητήθηκαν ή/και αποφασίστηκαν σε κάθε συνεδρίαση. Το μεγαλύτερο μέρος των περιλήψεων αυτών έγιναν από τον Δημήτρη Δητρόπουλο και την Εύη Ολυμπίτου, που τόσο μας λείπει. Για την κάλυψη των εξόδων της μηχανογράφησης θα ήθελα κι από εδώ να ευχαριστήσω τον Δήμαρχο και το Δημοτικό Συμβούλιο της Ερμούπολης.

Γ'. *Πρακτικές οδηγίες ανίχνευσης:*

Η μηχανογράφηση έγινε στο πρόγραμμα excel, που επιτρέπει ανίχνευση οποιασδήποτε λέξης στο σύνολο των 2.500 περίπου περιλήψεων της βάσης. Έτσι, για παράδειγμα, αν πληκτρολογήσετε τη λέξη «θέατρο» στον πίνακα αναζήτησης και στο πεδίο «Περίληψη», θα έχετε όλα τα πρακτικά του δημοτικού συμβουλίου όπου συζητήθηκε ή αποφασίστηκε κάτι για το θέατρο στην πόλη, για τον «Απόλλωνα» κυρίως, αλλά και για τυχόν άλλη θεατρική δραστηριότητα. Το ίδιο αν η αναζήτηση αφορά το λιμάνι, τις εκκλησίες, το νοσοκομείο, τους φόρους, το φωτισμό, την ύδρευση, τους δημοτικούς υπαλλήλους, την καθαριότητα, τη δημόσια υγεία κλπ. κλπ. Ετοιμάζουμε και έναν κατάλογο με τις βασικές λέξεις κλειδιά ώστε ο χρήστης να έχει έναν οδηγό ανίχνευσης, που όμως δεν θα τον περιορίζει στις αναζητήσεις του, αφού, όπως ανέφερα, μπορεί να πληκτρολογήσει οποιαδήποτε λέξη-θέμα επιθυμεί να ανιχνεύσει.

³ Για τα παραπάνω, βλ. Λούκος – Πολέμη, *ό.π.*, σ. ιε'-ιστ'.

Μερικά θέματα που λόγω της σπουδαιότητάς τους επανέρχονται στις συζητήσεις και αποφάσεις του Δημοτικού Συμβουλίου επιτρέπουν κάποιες ευρύτερες επισημάνσεις. Θα πάρω μερικά παραδείγματα από τις περιλήψεις που με τόση υπευθυνότητα και καθαρότητα συνέταξε η Εύη Ολυμπίτου:

Σχετικά με τη διεκδίκηση να ιδρυθεί στην Ερμούπολη και όχι στον Πειραιά κτιστή δεξαμενή για τον καθαρισμό ατμοπλοίων κλπ.:

29.11.1900: Ανακοινώνεται τηλεγράφημα του απόντος προέδρου του ΔΣ και βουλευτή της επαρχίας, Δ. Βοκοτόπουλου, με θέμα την κατάθεση νομοσχεδίου στη Βουλή για την κατασκευή δεξαμενής στη Σύρο. Διαβάζεται και το σχετικό νομοσχέδιο. Εκλέγεται επιτροπή για τη μελέτη του νομοσχεδίου, αποτελούμενη από τους Δ. Βοκοτόπουλο, Εμμ. Ελευθεριάδη, Ι. Χατζηδάκη, Παν. Κουτζουφόπουλο και Εμμ. Βαρδάκα.

21.2.1901: Συνεχίζεται η συζήτηση για την κατασκευή της δεξαμενής. Ο Ι. Χατζηδάκης υποστηρίζει ότι ο Δήμος οφείλει να διερευνήσει το θέμα της δεξαμενής, ώστε να εξασφαλιστεί η λειτουργία της προς όφελος του Δήμου και των δημοτών. Θα πρέπει επίσης να καταρτισθεί αναλυτικός προϋπολογισμός των δαπανών του έργου. Ο δήμαρχος υποστηρίζει ότι το ΔΣ οφείλει να θέσει όρους στη σύμβαση που θα συνάψει με τον ανάδοχο του έργου, οι οποίοι θα διασφαλίζουν τα συμφέροντα του Δήμου και των δημοτών.

22.2.1901: Συνεχίζεται η συζήτηση για τη δεξαμενή. Ο Π. Μουτζουρόπουλος υποστηρίζει ότι ο Δήμος πρέπει να επιβάλει ειδικούς φόρους και να ζητήσει εγγυήσεις για τη σωστή εκτέλεση του έργου. Ο Δ. Καρέλλας παρατηρεί ότι η δεξαμενή θα εξυπηρετεί 30 μόνο εμπορικά ατμόπλοια, ότι τα έξοδά της θα υπερβαίνουν τα έσοδα και θα επιβαρύνεται μονίμως ο λαός της Ερμούπολης με πρόσθετους φόρους. Ο Εμμ. Ελευθεριάδης υποστηρίζει ότι ο Δήμος πρέπει να θέσει σαφείς όρους στο υπουργείο διότι ο νόμος δεν διασφαλίζει τα δικαιώματά του επί του έργου και δεν εγγυάται την ολοκλήρωσή του. Ο Ι. Χατζηδάκης διατυπώνει τους όρους τους οποίους κατά τη γνώμη του πρέπει να προτείνει το ΔΣ.

26.2.1901: Συνεχίζεται η συζήτηση περί των όρων και των εγγυήσεων που οφείλει να προτείνει ο Δήμος ώστε να διασφαλιστεί η αποπεράτωση και εύρυθμη λειτουργία της κατασκευής δεξαμενής για τον καθαρισμό των ατμοπλοίων στην Ερμούπολη. Αποφασίζεται η χορήγηση εγγύησης από το Δήμο για την εκτέλεση του έργου και ορίζεται το ποσό των 60.000 δρχ ως εγγύηση (ψηφίσμα 182). Αποφασίζεται επίσης η προσθήκη ενός ποσοστού 10% επί του φόρου οικοδομών και επιτηδευμάτων και 0,5% επί του φόρου ωνίων και εμπορευμάτων με εξαίρεση τα νήματα, τα σιτηρά και το βαμβάκι. Γίνεται παμψηφεί αποδεκτός ο όρος του τρόπου χρήσεως της εγγύησης. Αποφασίζεται ότι σε περίπτωση αναδοχής του έργου με μικρότερο ποσό, θα μειωθούν και οι επιβαλλόμενοι φόροι. Τέλος γίνεται δεκτή η πρόταση του Εμμ. Βαρδάκα για εκμετάλλευση της δεξαμενής επί το πολύ 90 χρόνια. Μετά την εκμετάλλευση η δεξαμενή θα περιέλθει στο Δήμο.

27.3.1901: Συζητούνται οι όροι που θέτει το ΔΣ για να δημοσιεύσει την διακήρυξη της κατασκευής δεξαμενής στη Σύρο. Ο όροι αυτοί είναι: α) Η κατασκευή δεξαμενής μήκους 156,60 μέτρων. β) Η σύμπραξη αντιπροσώπου του Δήμου στην παραλαβή της δεξαμενής, ο οποίος θα εξετάσει εάν τα έργα θα έχουν εκτελεσθεί κατά τους όρους της συμφωνίας. γ) Ο Δήμος να κάνει χρήση στους ετήσιους προϋπολογισμούς του των ποσοστών επί των φόρων των οικοδομών και επιτηδευμάτων, τα οποία θα λαμβάνει ο ανάδοχος μόνο στην περίπτωση που οι υπόλοιπες εγγυήσεις δεν επαρκούν. δ) Μετά την λήξη της εκμετάλλευσης του έργου από τον ανάδοχο, το έργο θα περιέλθει στον Δήμο, αφού προηγουμένως θα καταβάλλει ένα συγκεκριμένο ποσό ετησίως για την εξαγορά του. Χορηγείται πίστωση 1.000 δρχ για τη μετάφραση και δημοσίευση της διαφήμισης για την κατασκευή της δεξαμενής υπό τον όρο της διόρθωσης της διακήρυξης και την αποδοχή των όρων της εγγύησης που έθεσε ο Δήμος για την κατασκευή του έργου (ψηφίσμα 205/12-4-1901).

2.11.1901: Ο Π. Μουτζουρόπουλος θεωρεί ότι δύσκολα θα βρεθεί ελληνική ή ξένη εταιρεία που θα αναλάβει το κόστος της κατασκευής της δεξαμενής του Νεωρίου. Υποστηρίζει ότι η δεξαμενή, η οποία θα ωφελήσει πολλαπλά την Ερμούπολη, πρέπει να κατασκευαστεί από το Λιμενικό Ταμείο και το Δήμο Ερμούπολεως, των οποίων και θα αποτελέσει κτήμα, μετά την

απαραίτητη τροποποίηση του σχετικού νόμου. Για το έργο αυτό θα δοθεί τριετές δάνειο από την Εθνική Τράπεζα, το οποίο θα εξοφληθεί από τους φόρους οικοδομών και επιτηδευμάτων.

Σχετικά με τις αντιδράσεις για την εγκατάσταση απολυμαντικού κλιβάνου στην Ερμούπολη. Για την αγορά του είχε δώσει μάχη ο δημοτικός ιατρός Ευάγγελος Αρράνης καθώς και άλλοι στην προσπάθειά τους να προστατέψουν την πόλη από επιδημίες:

19.4.1901: Οι γιατροί Δημήτριος Αποστολίδης και Ευάγγελος Αρράνης (εκπροσωπώντας και τον συνάδελφό τους Αντώνιο Καλομενόπουλο) γνωμοδοτούν στο ΔΣ για την εγκατάσταση απολυμαντικού κλιβάνου. Υποστηρίζουν ότι η ίδρυσή του αποτελεί υποχρέωση του Δήμου απέναντι στην υγεία των πολιτών, ότι ο Δήμος, σε συνεργασία με την Αστυνομία, μπορούν να θέσουν σε εφαρμογή τις διατάξεις που ορίζουν την απολύμανση ως υποχρεωτική και ότι οποιαδήποτε θέση είναι κατάλληλη για την εγκατάσταση του κλιβάνου. Για να αποφευχθεί όμως οποιαδήποτε αντίδραση, καλό θα ήταν να τοποθετηθεί ο κλιβάνος έξω από την πόλη. Μετά την αναχώρηση των γιατρών, εκλέγεται Επιτροπή για να επιλέξει τον κατάλληλο χώρο. Μέλη της ορίζονται: ο δήμαρχος, ο Π. Κατσιμαντής και ο Εμμ. Βαρδάκας.

4.6.1901: Γίνεται δεκτός από το ΔΣ ο προϋπολογισμός για την ίδρυση πλήρους απολυμαντηρίου, ο οποίος είχε αρχικά υπολογισθεί σε 15.000 δρχ. Χορηγείται συμπληρωματική πίστωση 6.540 δρχ για την ολοκλήρωση του έργου, με την κατασκευή του απαιτούμενου κτιρίου (νήφισμα 245/14-6-1901). Ο αρχικός προϋπολογισμός δεν ήταν αρκετός διότι δαπανήθηκαν 10.300 δρχ για την αγορά του κλιβάνου και τη μεταφορά του. Επιπλέον 140 δρχ για εκφορτωτικά, τελωνειακά τέλη και τη μεταφορά του στη δημοτική αποθήκη. Το δε κόστος του κτιρίου υπολογίζεται από τον δημοτικό αρχιτέκτονα σε 11.000 δρχ.

16.6.1901: Κατατίθεται στο ΔΣ έγγραφη διαμαρτυρία του Δ. Καρέλλα για την επιλογή της εγκατάστασης του απολυμαντηρίου σε κτίριο κοντά στο εργοστάσιό του. Σημειώνει ότι το γεγονός αυτό θα προκαλέσει διαμαρτυρίες και απεργίες των εργατών και εργατριών του. Ο Δήμος οφείλει, κατά την απόψή του, να προστατεύσει τη βιομηχανία της πόλης, που προσφέρει εργασία στους κατοίκους. Διαφορετικά θα αναγκαστεί να μεταφέρει το εργοστάσιό του στον Πειραιά. Εάν αποφασισθεί να κατασκευαστεί το κτίριο δίπλα στο δημοτικό σφαγείο, τότε θα υπάρξει κίνδυνος μόλυνσης των κρεάτων και επομένως σοβαρός κίνδυνος για την υγεία των πολιτών. Η συζήτηση του θέματος αναβάλλεται.

17.7.1901: Συζητείται η αναφορά του Δημ. Καρέλλα σχετικά με το χώρο εγκατάστασης του απολυμαντηρίου. Μετά από παρέμβαση του Γ. Καλαποδόπουλου που τίθεται υπέρ της διακοπής του έργου, ο δήμαρχος εξηγεί ότι έχουν ήδη πραγματοποιηθεί από τον εργολάβο εργασίες ύψους 3000-3500 δρχ. Ο Εμμ. Βαρδάκας αναφέρει ότι η επιλογή της συγκεκριμένης τοποθεσίας έγινε μετά από γνωμοδοτήσεις πολλών επιτροπών, ενώ ο Δημ. Καρέλλας διαμαρτύρεται αδικαιολόγητα εκ των υστέρων. Παρατηρεί ακόμη ότι, τελευταία, δεν εισάγονται για έγκριση στο ΔΣ τα πρακτικά της μειοδοσίας διαφόρων δημοπρασιών που αφορούν δημοτικά έργα. Ο δήμαρχος τού απαντά ότι η εκτέλεση των έργων γίνεται με την τήρηση όλων των νόμιμων διατυπώσεων και την έγκριση του νομάρχη. Απορρίπτεται, μετά από ψηφοφορία, η πρόταση του Δ. Καρέλλα και Γ. Καλαποδόπουλου για τη διακοπή της ανέγερσης του απολυμαντηρίου.

29.11.1901: Υποβάλλεται από τον Δ. Ελευθεριάδη, αρχιτέκτονα του Δήμου, πίνακας των ήδη εκτελεσθέντων έργων για την κατασκευή του απολυμαντηρίου από τον αποβιτώντα εργολάβο Λεοντή Γεωργίου. Σε αυτόν φαίνεται ότι είχε πετύχει έκπτωση 2.240,29 δρχ επί του ποσού της μειοδοσίας. Ο δήμαρχος λέγει ότι θα χρειασθεί δαπάνη 4.500 δρχ, αν κτισθεί το απολυμαντήριο σε άλλη θέση. Ο ιατρός Κ. Καλομενόπουλος διαβάζει επιστολή του διάσημου Γάλλου υγιεινόμου Μαρτίν, ο οποίος υποστηρίζει ότι η ίδρυση κλιβάνου σε κατοικημένη περιοχή δεν δημιουργεί κινδύνους για τη δημόσια υγεία. Αναβάλλεται η συζήτηση για το όλο θέμα.

Και μερικά άλλα θέματα:

Εορτασμός της εκατονταετηρίδας του ποιητή Διονύσιου Σολωμού

28.5.1901: Χορηγείται πίστωση ύψους 100 δρχ για τον εορτασμό της εκατονταετηρίδας του ποιητή Διονύσιου Σολωμού (ψήφισμα 238/4-6-1901).

Διοργάνωση Ναυτιλιακού Συνεδρίου στη Σύρο

16.6.1901: Συζητείται έγγραφο του Εμπορικού Συλλόγου για τη *διοργάνωση Ναυτιλιακού Συνεδρίου στη Σύρο*. Ο Πρόεδρος του ΔΣ τίθεται υπέρ της πρότασης και προτείνει την εκλογή πενταμελούς οργανωτικής επιτροπής, την τέλεσή του τον Απρίλιο του 1902 και τη χορήγηση πίστωσης ύψους 5.000 δραχμών για τις ανάγκες του. Ο Εμμ. Ελευθεριάδης θεωρεί βέβαιη την αποτυχία του Συνεδρίου και υποστηρίζει ότι ο Δήμος θα εκτεθεί σε τεράστιες δαπάνες με αμφίβολα θετικά αποτελέσματα για τη ναυτιλία της Σύρου. Ο Γ. Καλαποδόπουλος θεωρεί ότι το Συνέδριο θα ωφελήσει την ανάπτυξη του τοπικού επιχειρηματικού πνεύματος, θα προωθήσει τα ζητήματα που απασχολούν τους πλοικτήτες στην κυβέρνηση και θα αποτελέσει αναγνώριση της υπεροχής της συριανής ναυτιλίας. Στη συνέχεια αναφέρει ορισμένα από τα θέματα που θα συζητηθούν στο Συνέδριο: Ναυτική πίστη, νόμος περί υποθήκης, ασφαλιστικά ζητήματα, περί συμμετοχικών ατμοπλοίων, προξενικά τέλη, ίδρυση Ναυτικής Σχολής, αβαρίες, περί ατμοπλοίων και βελτίωσης της ταχύτητάς τους, διάφορα θέματα περί σπογγαλείας κ.ά. Ο Ι. Χατζηδάκης υποστηρίζει ότι αυτή η θεματολογία δεν ανταποκρίνεται στα πρακτικά προβλήματα της ναυτιλίας και προδικάζει την αποτυχία του Συνεδρίου. Υποστηρίζει ότι επιβάλλεται η αναμόρφωση της θεματολογίας του, ώστε να προβάλει τα σημαντικά ζητήματα που απασχολούν τη ναυτιλία. Το θέμα τίθεται σε ψηφοφορία και εγκρίνεται, μειοψηφούντος του Ι. Χατζηδάκη. Ορίζεται ως χρόνος τέλεσης του Συνεδρίου ο Απρίλιος του 1902. Ως μέλη της οργανωτικής επιτροπής εκλέγονται οι εξής: Βάτης, Βαφιαδάκης, Δ. Βοκοτόπουλος, Π. Φουστάνος, Μαυρογορδάτος, Τσιροπινάς, Α. Νοστράκης και ο Δήμαρχος. Γίνεται δεκτή η χορήγηση πίστωσης 5.000 δρχ για τις ανάγκες του Συνεδρίου.

Εκθετοτροφείο

24.9.1901: Αποφασίζεται να διατηρηθεί η πίστωση των 2.000 δρχ για το *Εκθετοτροφείο*, αντί των 500, το οποίο είχε εισηγηθεί η Νομαρχία.

Τροχιόδρομος

24.10.1901: Απορρίπτεται η πρόταση του Ιω. Χατζηδάκη για την αναγραφή 30.000 δρχ στον προϋπολογισμό για την κατασκευή του *τροχιόδρομου* (12 ψήφοι κατά, τρεις υπέρ). Γίνεται δεκτή η πρόταση του Π. Φουστάνου για την αναγραφή πίστωσης 3.000 δρχ στον προϋπολογισμό για την εκπόνηση μελέτης για το συγκεκριμένο έργο, όπως ορίζει ο νόμος (9 ψήφοι υπέρ, 6 κατά).

Περικοπές στον προϋπολογισμό του Δήμου

2.11.1901: Ο Γ. Καλαποδόπουλος συμφωνεί για την ανάγκη συγκέντρωσης αποθεματικού κεφαλαίου και των περιορισμό των εξόδων. Για το λόγο αυτό προτείνει να μην αυξηθεί ο αριθμός των δημοτικών σχολείων, να ανοικιασθούν όσα δημοτικά κτήματα είναι κλειστά, να

γίνει το Παρθεναγωγείο Επαγγελματική και Οικονομική Σχολή, να στέλλονται οι φρενοβλαβείς σε φρενοκομεία, να περιορισθεί η πολυτέλεια των τελετών του Δήμου, να συνδράμουν και οι πολίτες για τη συντήρηση των έκθετων και άπορων παιδιών

Φωτισμός πόλης

16.11.1901 και **23.11.1901**: [αποζημίωση εργολάβου που είχε αναλάβει να φωτίσει την πόλη με ασετυλίνη και ο δήμος επέλεξε ηλεκτρισμό.]

Δ'. Τα θέματα που μπορούμε να ανιχνεύσουμε μελετώντας τα πρακτικά του Δημοτικού Συμβουλίου Ερμούπολης είναι, όπως φάνηκε από τα παραπάνω παραδείγματα, ποικίλα. Ας προσθέσουμε ακόμη κάποιες δυνατότητες αναζητήσεων: Η επάρκεια σίτου και επομένως αλεύρου και ψωμιού απασχολεί συνεχώς τους δημοτικούς άρχοντες, που παίρνουν εγκαίρως μέτρα για να εξασφαλιστεί η σταθερή τροφοδοσία της αγοράς με το βασικό αυτό διατροφικό προϊόν των λαϊκών τάξεων, επεμβαίνουν όταν απειλείται κερδοσκοπία και επιβάλλουν ανώτερο ύψος τιμής, γενικά προσπαθούν να αποτρέψουν κι εδώ τη λαϊκή δυσαρέσκεια που ίσως απειλούσε τη κοινωνική ειρήνη.⁴ Συναφής είναι η φροντίδα για την αντιμετώπιση της φτώχειας ιδιαίτερα σε περιόδους οικονομικής κρίσης, όταν δοκιμάζονται οι αντοχές πολλών εργαζομένων. Οι σχετικοί προϋπολογισμοί του Δήμου αυξάνονται, ενώ ψηφίζονται έκτακτες δαπάνες κατά την περίοδο του Πάσχα και των Χριστουγέννων. Η μέγιστη κρίση φαίνεται ότι ήταν η περίοδος της Ιταλογερμανικής κατοχής (1941-1944), όταν ο θάνατος από πείνα θέρισε το 1 / 4 περίπου του πληθυσμού και όταν ο Δήμος κλήθηκε να αντιμετωπίσει μείζονα προβλήματα με διορισμένους από τους κατακτητές δημοτικούς άρχοντες.

Για να μην μακρυγορώ, μια και τα παραδείγματα δεν έχουν τελειωμό, τα παρακτικά, πλην της ευκαιρίας που παρέχουν για την ανίχνευση πλήθος θεμάτων που απσχόλησαν τις δημοτικές αρχές, επιτρέπουν επίσης, όπως υπαινίχθηκα και στην αρχή, να αντιληφθούμε την ίδια την μετάλλαξη του θεσμού: από μια αρχή στην οποία εκλέγονται κυρίως μέλη μιας ρωμαλέας αστικής τάξης που έχει συνείδηση της δύναμης και του ρόλου της, και που χρησιμοποιεί τη δύναμή της αυτή για να διαμορφώσει την όψη και τους λειτουργικούς θεσμούς της πόλης, σε μια αρχή που σταδιακά αντανakλά στις αποφάσεις της την οικονομική κρίση, ακόμη και τη δυσπραγία της Ερμούπολης.

Χρήστος Λούκος

---

⁴ Το θέμα ανέπτυξε διεξοδικά ο Δημήτρης Δημητρόπουλος στη σχετική με τα πρακτικά του Δημοτικού Συμβουλίου Ερμούπολης επιστημονική συνάντηση των Σεμιναρίων της Ερμούπολης (βλ. σημείωση της σ. 1). Θέμα της παρέμβασής του: «Διατρέχοντας τα πρακτικά του Δημοτικού Συμβουλίου Ερμούπολης τον 19ο αιώνα. Η μάχη του ψωμιού».